

JÁVORSZKY BÉLA

Ene Mihkelson emlékezete

Egy észtlő költő versei elé

2017. szeptember 20-án érkezett a hír: aznap váratlanul elhunyt a mai észtlő líra egyik kiemelkedő alakja, Ene Mihkelson. A költő, aki 1944-ben született a dél-észtlő Imaverében, és aki rövid kutatóintézetes tevékenység után teljes egészében az irodalomnak szentelte magát, mind a lírában, mind a prózában jelentőset alkotott. Aki olvasta verseit, nem tekintett többé úgy a költészetre, mint a kötött és a szabad versek világára, hanem mint egy harmadik dimenzióra, amely a köztől, vagy még inkább a köztől kívül helyezkedik el, valahol a sorokba tördelt prózavers és a „mozaikköltészet” birodalmában. Mihkelson kezdettől számúzte verseiből a rímet és a ritmust, a központozást, de megtartotta a vers alapelemét, a líraiságot, és a töredezett, egymásba csúszó gondolatokból sikerült fontos egységeket létrehozni. Versei olykor groteszkek, máskor nehezen fölfejthetők, s azokat a politikai háttér ismerete nélkül időnként értelmezni is nehéz.

Mihkelson verseinek és – tegyük mindjárt hozzá – regényeinek olvasásához hasznos tudnunk, hogy a költő szülei a háború utáni szovjet megszállást követően „alámerültek”, azaz csatlakoztak a megszállókkal szembeszálló „erdei testvérekhez”, azokhoz a nemzeti érzelmű partizánokhoz, akik a három balti országban fegyveres akciókkal, katonai és rendőrségi posztok megtámadásával igyekeztek a belügyi alakulatok berendezkedését megnehezíteni. Hittek ugyanis abban, hogy a Nyugat egyszer majd beavatkozik, és ők ennek a felszabadító harcnak lesznek az előőrsei. Reményeiket 1956, a magyar forradalom és szabadságharc brutális leverése oszlatta szét. Mihkelson édesapja ezt azonban már nem érthette meg: 1953-ban vagy ’54-ben elesett a belbiztonsági csapatokkal vívott egyik összeütközésben. Ismeretlen helyen földelték el, sírját azóta sem sikerült földeríteni. A Mihkelson-házaspár Ene nevű leánya nevelőotthonba került, majd nagynénje vette magához és nevelte fel.

Ilyen családi háttér ismeretében nem meglepetés sem a versek borongós, gyakran pesszimista hang-

vétele, sem regényeinek vissza-visszatérő témája: az árulás és az ellenállás, a szülők utáni kétségbeesett kutatás, s mindez nagyívű belső monológok alakjában. Az *Ahasvér álma* és a *Pestissír* című alkotások azt a lelki folyamatot igyekeznek a széppróza eszközeivel megfogalmazni, ami a szülei nyomát kereső íróban lezajlik. A két könyv hangos kritikái (és olvasói) sikert aratott Észtlországban, a szakma az *Ahasvér álmát* az 1991-ben függetlenségét visszanyert Észtlország legjobb regényévé választotta.

A lírát alkotó Mihkelsont az apa titokzatos halála, az árvaság és a politikai represszió okozta nyugtalanság egész életén át végigkísérte. „Az írás kalandozás a nyelvben” – vallotta ő maga e belső nyugtalanság magyarázatául. Sirje Kiin észtl irodalomtörténész találóan állapította meg róla, hogy költészetes nem a megállapodottság, a stabilitás, hanem az állandó úton levés, a mobilitás, a nem csillapodó lírai lüketés kifejeződése. Ezt abban a reményben teszi, hogy olvasója követni tudja majd a nem minden nehézségtől mentes költői utazás megtételében. Képei komorak, csaknem morbidak, témái között centrális helyet foglal el a pusztulás és az elmúlás, sőt, nem egyszer fölmerül bennük a nemzethalál iszonyata. Az utóbbi gondolata nem is annyira megalapozatlan, hiszen az alig több mint egymillió észtl népet a szovjethatalom megtizedelte, beolvasztásra, nyelvvesztésre ítélte, és ha nem következik be a glasznoszt, a „daloló forradalom”, majd a moszkvai puccskísérlet és vele az ország újrafüggetlenedése, az örült eszme talán valós szcenáriummá vált volna.

A költő Ene Mihkelson magyarországi bemutatása rövidesen gazdagabb alakot is ölt: egy kis kötet jelenik meg tőle a Magyar Napló Kiadó gondozásában. Az időpont köztől jelentőséggel bír: nem csupán a költő időben még nem távoli halálára emlékezünk ezzel, hanem tisztelgünk az észtl államiság 100. évfordulója előtt is, amelyet észtl rokonaink február 24-én ünnepelnek. Észtlország 1918-ban ezen a napon kiáltotta ki függetlenségét, és vált egy évszázadokon át megszállt, megsarcolt, megharmadolt népességű territóriumtól végre független és fejlett európai állammá. Közel ötven esztendő szovjet megszállás után szuverenitását 1991-ben sikerült helyreállítania. Adjon az Isten nekik erőt, szívósságot és jó szerencsét, hogy a történelem zátonyait és örvényeit sikerüljön elkerülniük!